
УДК 049.32+81'373.7

НОВЕ СЛОВО В УКРАЇНСЬКІЙ АВТОРСЬКІЙ ФРАЗЕОГРАФІЇ

**Фразеологізми у творах Богдана Лепкого. Словник.
Гол. ред. Панцьо С.Є. — Тернопіль: Джура, 2010. — 220 с.**

Українська фразеографія як розділ фразеології засвідчує інтенсивний пошук учених. Поряд із тлумачними, перекладними, діалектними фразеологічними словниками, довідниками фразеологічних синонімів і фразеологічних антонімів, з'являються фразеографічні праці, в яких здійснено спроби наукового аналізу індивідуально-авторського фразеовживання окремого письменника. Першою ластівкою в цій царині став словник-довідник «Фразеологія перекладів Миколи Лукаша» (2003), укладений О.І. Скопненком і Т.В. Цимбалюк. За його зразком українські науковці створюють нові словники, присвячені описові фразеологічних скарбів з творів провідних постатей в історії вітчизняної культури.

Велика і різножанрова творчість Богдана Лепкого є своєрідним явищем в українській літературі ХХ ст. В умовах незалежної України, коли формується нова концепція розвитку науки, культури, літератури, творчий доробок Богдана Лепкого посідає одне із визначних місць. Духовна спадщина митця акумулює основні тенденції художнього мислення складного періоду — від неонародництва до модернізму. У колі дослідницьких зацікавлень завжди перебувала мова творів письменника, оскільки її барвистість, колорит, неповторна манера залишаються невичерпним джерелом для написання численних наукових праць, демонструють багаті виражальні потенції української мови. Результатом копіткої багаторічної роботи

© І.С. ГНАТЮК, 2014

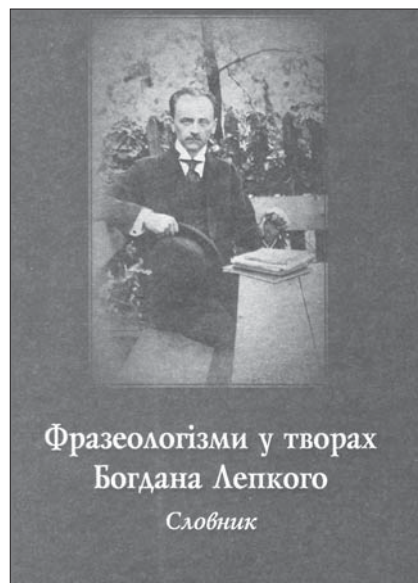
науковців кафедри української мови Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка стало фундаментальне видання «Фразеологізми у творах Богдана Лепкого» (2010 р.), здійснене під керівництвом професора Стефанії Єлисеївни Панцьо. Рецензований словник є безперечним науковим набутком в історії української фразеографії, презентує багатство та вагомий емоційно-експресивний потенціал національної мови.

Літературна Тернопільщина ХХ ст. асоціюється в уяві кожного читача з іменем талановитого українського письменника Богдана Лепкого. Це автор, який приніс в українське письменство колорит галицької землі, збагатив літературу специфікою та унікальністю мовного викладу. Предмет наукового розгляду — фраземне розмаїття мови письменника — обрано цілком свідомо. Як зазначають самі укладачі, «в україністиці сьогодні наявні фразеологічні словники, які засвідчують фраземне багатство нашої мови, однак словників мови творів окремих письменників мало» (с. 5). Саме фразеологія висвітлює глибинні шари українського національного мислення, є складовою народної культури, в ній відображено матеріальний світ, людські стосунки, емоції. Зміст фраземи — це знання, досвід людини, вкладений у короткий вислів з емоційно-експресивною та образно-метафоричною оцінкою.

Основу реєстру Словника становлять фразеологізми, вибрані з відомих в Україні видань творів письменника. Об'єктом уваги укладачів були як прозові, так і поетичні тексти. Спостереження авторів засвідчили, що в прозових текстах Богдан Лепкий використовує здебільшого традиційні фразеологізми, а в поетичних текстах вони зазнають авторських трансформацій. Цього, очевидно, вимагає римований і ритмізований віршовий текст, наприклад:

Ні, я *не лізу на котурни*,
На пальцях в небо не здіймаюсь,
Не роблю з свого серця урни,
Огнем бенгальським не займаюсь
(пор.: *ставати на котурни*).

Укладачі словника поставили перед собою важливе і нелегке завдання: здійснити лексикографічний опис фразеологізмів у широкому розумінні всієї творчої спадщини майстра художнього слова Богдана Лепкого, проаналізувати семантику цих мовних одиниць та окреслити їхні граматичні параметри. Багатство авторського слова, оригінальність та вишуканість образотворення Богдана Лепкого демонструють уміле застосування усталеного фразеологічного корпусу української



мови та створення трансформованих фразеологічних одиниць, що виконують важливу естетичну роль у його творах. Нам імponує те, що автори словника подають значення виявлених фразеологічних одиниць, спираючись на фразеологічні словники української мови, а саме на «Фразеологічний словник української мови» (К.: Наук. думка, 1993; перевид. 1999. — 984 с.) та «Словник фразеологізмів української мови» (К.: Наук. думка, 2003; перевид. 2008. — 1104 с.). Якщо мовний зворот не зафіксований у фразеологічних словниках, автори подають власні дефініції, наприклад:

ДУХ

дух затаїти

Принишкнути, завмерти (внаслідок сильного переляку, потрясіння)
[ФСУМ, I: 318].

Король дивився на Орлика, але не відповідав. Козаки *дух затаїли* в собі. (З-під Полтави до Бендер, с. 126.)

ДУША

мов без душі ходити

Переживати, сумувати.

Гарний козак. А як учора бився, щоб ви знали! Жаль лиш, що влюбився, і тепер *мов без душі ходить*. (Крутіж, с. 753.)

Багаторічна праця, яку завершили мовознавці з Тернополя, є водночас і складною, і вдячною. Систематизація в окремому словнику фразеологічних ресурсів письменника увиразнює національну специфіку всієї мови. Рецензований словник подає всі фразеологічні одиниці, прислів'я, приказки тощо, вжиті у творах видатного галичанина Богдана Лепкого. Укладачі спираються на широке розуміння фразеології. Словник «Фразеологізми у творах Богдана Лепкого» є унікальним виданням, що дозволяє поглянути на творчість письменника крізь нову призму — через лексикографічне джерело. Автори довели, що мова творів Богдана Лепкого багата на фразеологію. У словникових статтях вдало презентовані приклади-ілюстрації до виявлених фразеологічних одиниць. Укладачі продемонстрували глибоку науковість у поєднанні з популяризацією творчості Богдана Лепкого.

Структура словникової статті охоплює: заголовний компонент (опорне слово); реєстровий фразеологізм із його варіантами; тлумачення; цитати-ілюстрації; паспортизацію фразеологізму із зазначенням назви твору та сторінки, на якій виявлено фразему. У словниковій статті першим наводять заголовне слово: іменник, прикметник, дієслово, дієприкметник; у поодиноких випадках опорними стають інші частини мови. Опорне слово подано у вихідній (початковій) формі: для іменника — називний відмінок, однаина; для прикметника — називний відмінок, чоловічий рід, однаина; для дієслова — інфінітив. Після заголовного компонента у словниковій статті подають реєстровий фразеологізм із його варіантами, наприклад: **кращий горобець у жмені, як синиця на стрісі = краще синиця в руках, ніж журавель у небі;**

як горобці на плоті = як ластівки під стріхою; натиснути голосом = підняти голос; воду опихати в ступі = товкти воду в ступі та ін. Далі йде тлумачення фразеологічного значення

У словнику зафіксовано велику кількість усталених, добре відомих фразеологічних одиниць на зразок: «**поставити на своїм**» (с. 148), «**добру школу пройти**» (с.151), «**піти до голови по розум**» (с.159), «**подати собі руки**» (с.163), «**виривати з серця**» (с. 171), «**добрі часи**» (с. 203), «**ангел понад хатою перелетів**» (с. 10), «**як риба у воді**» (с. 155). Однак значно більшу увагу привертають фразеологізми-новотвори Богдана Лепкого, як от: «**хрінові троянда запахла**» (с. 201), «**чесати чортові хвіст**» (с. 205), «**балакати макарони**» (с. 12), «**пізні Івани**» (с. 82).

У рецензованій праці звертає на себе увагу сумлінність опрацювання, спосіб наведення матеріалу, чіткість структури словникової статті, поліграфічне виконання.

Словник «Фразеологізми у творах Богдана Лепкого» дає простір кожному, хто з ним ознайомиться, по-новому осмислити творчу спадщину подвижника національно-державного відродження України Богдана Лепкого, збагатитися духовно, інтелектуально, додати щось нове чи по-іншому осягнути вже відоме, знане. Усю «магію фразеологізмів» відчули, відшукали і паспортизували для нащадків, нових поколінь читачів, шанувальників українського слова укладачі — професор Стефанія Єлисеївна Панцьо (автор проекту, головний редактор), Тетяна Пилипівна Вільчинська, Ірина Михайлівна Бабій, Ніна Олександрівна Свистун (відповідальний секретар), Наталія Дем'янівна Парасін, Наталія Іванівна Лісняк, Тетяна Михайлівна Миколенко, Марія Ярославівна Наливайко. Їхня праця здатна вивищити кожного, хто візьме видання до рук; лінгвістично й інтелектуально занурити в таїни духовного світу. «Слово наше невмируще, воно ніжне, мальовниче, голосне, як пісня, — писав Пантелеймон Куліш, — це «скарбівня нашого духа». Слово поцінували і вивищили укладачі словника «Фразеологізми у творах Богдана Лепкого», які служать Музі Рідного Слова і душею, і справою.

Приємно, що українське авторське словникарство збагатилося новою, самобутньою лексикографічною працею, яка заслуговує і схвалення, і відзнаки. Рецензований словник «Фразеологізми у творах Богдана Лепкого» є вагомим внеском у вивчення фразеології, лінгвостилістики, лексикографії. Його з успіхом зможуть використати науковці, студенти, аспіранти, викладачі, всі, хто цікавиться мовою і культурою рідного народу.

Ірина ГНАТЮК (м. Київ)

Статтю отримано 16.01.2014.

Iryna Hnatiuk

Kyiv

A NEW WORD IN THE UKRAINIAN PHRASEOGRAPHY

Book review on: Turns in the Bogdan Lepkyi's works. Dictionary.

Editor-in-chief S.Ye. Pantsio. — Ternopil: Dzhura, 2010. — 220 p. (in Ukraine).